

NEUTRUL ÎN ROMÂNĂ

Limba română, spre deosebire de celelalte limbi romanice, posedă genul neutru. El constituie, fără îndoială, o categorie gramaticală deosebită de masculin și feminin. Denumirea de „ambigen”, întrebuințată de unii gramatici, e deci improprie, pentru că ea se referă la un detaliu formal: numele de genul neutru au, la singular, desinența masculină, iar la plural, cea feminină: sg. *scaun*, pl. *scaune* etc.

Nu se poate spune că neutrul din română continuă cu fidelitate neutrul latin, pentru că în latină neutrul cuprindea numai nume de lucruri (neînsuflețite), pe când, în română, numele de lucruri pot fi și de genul masculin (*pom* etc.) sau feminin (*casă*, *poartă* etc.), care, împreună, formează categoria însuflețitelor.

Neutru, în latină, chiar în cele mai vechi monumente de limbă (sec. al III-lea înainte de era noastră) este o categorie gramaticală care aparținea unei mentalități învechite, corespunzătoare stadiului comunei primitive, când numele erau împărțite în două clase: însuflețite și neînsuflețite. Diferențierea numelor după sex (masculin și feminin) e posterioară. Hitita, de exemplu, atestată la o epocă cu mult anterioară latinei, posedă un gen personal, opus genului impersonal (ea nu cunoaște femininul)¹.

Dispariția neutrilor, în latină, înseamnă o schimbare de mentalitate cauzată de transformările structurale intervenite în societatea romană (orânduirea feudală care a urmat celei sclavagiste).

Renunțarea la clasificarea numelor în însuflețite și neînsuflețite constituie o mare inovație. Neutru a fost menținut în latină, dar

¹ A. Meillet, *Esquisse d'une hist. de la langue latine*, Paris, 1928, p. 268 urm.; Id., *Essai de chronologie des langues indo-européennes*, BSL, XXXII, 1931, p. 1 urm.; Joh. Lohmann, *Genus und Sexus*, Göttingen, 1932; L. Delapocle, *Éléments de la Grammaire hittite*, Paris, 1929, p. 16.

categoria ne mai fiind legată de mentalitatea vorbitorilor, nu mai corespundea unei necesități¹.

De aceea, în epoca așa zisă latină vulgară, adică în secolele I—IV ale erei noastre, când numele sunt clasificate după sex, asistăm la eliminarea categoriei prin trecerea neutrelor la numele masculine și feminine².

Neutrelor în *-m* (*templum*) s'au confundat cu masculinele în *-s* (*murus*); cele de declinare a III-a, în *-r*, au căpătat un acuzativ analogic, în *-m*: *gutturē, marmorē*. Pluralele neutre în *-a* (*digita* etc.) s'au confundat cu numele feminine în *-a* (*casa* etc.). Desinența *-ora* a pluralilor neutre (*tempus*-pl. *tempora*) a căpătat importanță, întrucât ea a fost întrebuințată, în română, ca desinență caracteristică a pluralilor colective: *friguri, timpuri* etc. În felul acesta, *-uri* devine, în română, desinența specifică a neutrelor³.

Așa dar, neutrul apare în română ca un gen gramatical în plină dezvoltare. Româna a refăcut această categorie, cu materialele existente.

Numele de lucruri sunt neutre.

Formal, neutrul e marcat, la singular, prin desinența masculinelor (consoană: *piept, scaun*; vocală: *-u: lucru; -e: nume; -i: trunchi; -u: seu*), iar la plural prin desinența femininelor (*-e: scaune*) și *-uri* (*lucruri, trunchiuri* etc.). *-uri* servește pentru a diferenția sensul unor nume: masc. *ochi*, pl. *ochi*, neutrul *ochi*, pl. *ochiuri*, masc. *timp*, pl. *timpuri*, neutrul *timp*, pl. *timpuri* etc.

Am văzut mai sus că în latina vulgară neutrul nu mai era înțeles. Dispariția categoriei era deci de așteptat.

¹ A. Rojanski, *Iazák i roznanie* (Limba și conștiință), în revista *Pod znamenem marksizma*, nr. 10, 1940, pp. 73-94, a arătat că diferite etape ale gândirii sunt însoțite de etape corespunzătoare în dezvoltarea limbilor, și că limba păstrează uneori reminiscențe de mult dispărute din viața și conștiința socială. E cazul neutrului, care astăzi nu mai corespunde la nimic.

² În limbile romanice mai subsistă forme ale neutrului latin, nu însă ale categoriei neutrului. Spaniola are un articol *lo* (< *illud*), opus masculinului *el: lo hermoso* „frumosul”, *lo verdadero* „adevărul”. De asemenea italiana (dialecte de nord): *lo dormi* „dormitul”, *lo seme* „semința”.

³ A. Graur, *Mélanges linguistiques*, Paris-București, 1936, p. 31 urm. (Les substantifs neutres en roumain); *Les noms latins en -us, -oris*, p. 276 urm. (*Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes*, XI, 1937, p. 265 urm.).

Intrebarea este de ce această categorie gramaticală s'a dezvoltat în română, pe ruinele neutrilor latin? Crearea din nou a categoriei trebuie explicată prin legăturile cu Slavii instalați în țările dunărene începând cu secolul al VI-lea al erei noastre.

Societatea slavă, în epoca feudală, modificase și ea vechea orânduire gramaticală, care nu mai corespundea mentalității noi. Vechea clasificare a numelor în însuflețite și neînsuflețite a fost înlocuită, ca în latină, cu diferențierea după sex, numele căpătând flexiuni deosebite pentru masculin și feminin. Din stadiul gramatical mai vechi, slava păstrează însă neutru. Dar categoria nu mai e activă. Astfel, în vechea bulgară chiar și vietățile pot fi de genul neutru, dacă nu se insistă asupra sexului lor; cf. v. bg. *govědo* « vită ». S'a mers chiar mai departe, pe această cale: în bulgară, vietățile diferențiate după sex pot fi de genul neutru, de ex. *momče* „băiat tânăr“, *momče* „fată“¹.

Spuneam mai sus că româna și-a reamenajat neutru, prin contactul cu slava meridională.

Procesul nu e lipsit însă de contradicții. Relevăm următoarea, care e importantă:

unele nume care sunt neutre, în slavă, au trecut în română la genul feminin. Astfel, numele în *-o*: *greblă*, *sută* etc.: v. bg. *greblo*, *sūto* etc. Trecerea acestor nume în categoria femininelor a fost cauzată de desinența *-ă*, pentru că limba nu cunoaștea neutre în *-ă*. Limba a procedat la fel, mai târziu, cu termenii francezi *attaque*, *façon*, *saison* etc. de genul feminin, care au fost trecuți la neutre, în română, pentru că româna nu avea feminine cu finală consonantică.

Am afirmat că neutru e o categorie vie, în română. Aceasta reiese și din faptul că în română, spre deosebire de ceea ce se întâmplă în bulgară, vietățile nu pot fi de genul neutru. Așa dar, vechea valoare de neînsuflețit a neutrilor a fost conservată cu fidelitate în română.

Menținerea și dezvoltarea neutrilor, în română, înseamnă o îmbogățire a limbii.

AL. ROSETTI

¹ A. Meillet-A. Vaillant, *Le slave commun*, Paris, 1934, p. 456 urm.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Из всех романских языков, один только румынский сохранил средний род. Это особая грамматическая категория; в единственном числе она имеет окончание существительных мужского рода, а в множественном окончание существительных женского рода, напр. единственное число *скаун* (стул), множественное число *скауне* (стулья). Средний род в румынском языке не является продолжателем среднего рода, известного в латинском языке, так как в отличие от последнего состоящего из неодушевленных предметов, в румынском языке названия предметов неодушевленных могут быть также и мужского (*пом* — дерево) и женского (*касэ* — дом) родов. В латинском языке, в исторической эпохе, средний род являлся языковым пережитком времен первобытной коммуны. Средний род был совершенно ягнан из латинского народного языка, в котором существительные распределены по их роду, т. е. относятся или к мужскому или к женскому роду.

В румынском языке средний род находится на пути своего полного развития.

Будут попытки, быть может, объяснить существование этой пережиточной грамматической категории смещением с южнославянским. Однако, и здесь эта категория не была более активной: в болгарском языке например, название животного может быть и среднего рода.

Сохранение среднего рода в румынском языке является чертой обогащения языка.

RÉSUMÉ

Seul parmi les langues romanes, le roumain a conservé le neutre. C'est une catégorie grammaticale à part; elle emploie, au singulier, la désinence des noms masculins et au pluriel celle des noms féminins: sg. *scaun* „chaise“, pl. *scaune*. Le neutre, en roumain, ne continue pas le neutre latin, puisque, à la différence du neutre latin composé d'inanimés, en roumain les noms de choses qui rentrent dans la catégorie des inanimés peuvent être aussi du masculin (*pom* „arbre“) et du féminin (*casă* „maison“). En latin, à l'époque historique, le neutre constitue une survivance d'un état de langue contemporain à la commune primitive. Le neutre a été éliminé du latin vulgaire, où les noms sont classifiés par rapport au sexe (masculin et féminin).

En roumain le neutre est en plein développement. On expliquera la survie de cette catégorie grammaticale par le mélange avec le slave méridional. Mais là non-plus cette catégorie n'était plus active: en bulgare, un nom d'animal peut être du neutre.

La conservation du neutre en roumain constitue un enrichissement de la langue.